

Medgyes Lajos élete.

(Első közlemény.)

Medgyes Lajos, mint jeles egyházi szónok, mint kiváló költő s a nemzeti törekvések egyik elsőrendű bajnoka, előkelő s mélyreható szerepet játszott, főleg az erdélyi részekben, kivált a negyvenes évek közepétől a hatvanas évek végéig. Ne vesszen el emlékezete miközöttünk!

Medgyes Lajos született 1817 november 17-én Sáros-Magyar-Berkeszen, a régi Kővárvidéken, a mai Szatmármegyében. Apja Medgyes Sándor, anyja Nagy Eszter. A nyárádszentimrei Medgyes-család ősrégi székely család, melynek fészke Szentimre, s általában a Nyárád tere a Bekecs alján.¹⁾ A történelemben feltűnőbb szerepet nem játszanak, s az is, hogy az a Medgyes Miklós, ki 1278-ban erdélyi püspök volt, vagy Bálint, ki 1493-ban Ulászlótól terjedelmes jószágokat nyert Marosszéken s a megyékben, e családból való-e, kétséges. De meglakták otthon a falut, becsülettel munkáltak a magok kis körében. A költő apja is gazdálkodott és ügyvédkedett. Akkor is, mikor legidősebb fiók született, az apa ügyvédi foglalkozása miatt tartózkodott Berkeszen a család, Medgyes Sándor Katona Zsigmond jószágigazgatója lévén.

A költő büszke is őseire. Az Apor vajda tanácsában ülő székely nagyok közt, kik a menten fogságba jutó Ottó király sorsa fölött határozni fognak, ott van Adorján, *Medgyes*, Ders, Ugron, Ákos, Jenő s a többi primorok. (*Apor László*.) Ép így a budvári tornán összegyűlt törzsfők közt: Medgyes. (*A budvári torna*.) A

¹⁾ Orbán Balázs. A székelyföld leírása. IV. k. Marosszék. (Nyárád-Szent-Imrénél.)

költészet tündére meg titkos hangon így kezdi beszédét Medgyeshez és Dózsához :

Ti, az ős rhabonbánok
Egyenes ivadéki!
Zengjétek a nagy multat.

(*Medgyes és Dózsa.*)

S mily lelkesedve mondja a költő :

Láttam, láttam az ősi kelyhet,
Népem áldozó poharát!

S írja le a kelyhet és az ősi áldomást. (*A székelvények áldozó pohara.*) A szintén ős székelvény nemesi családból származó Dózsa Dániel a költőnek gyermekkori barátja volt, kit első gyermekének, Ilmának, keresztapjául választott. Dózsa még 1844. június 12-én kelt levelében azt mondja: »Dolgozataidban emlékezz meg a székelvényekről. Hiszen a nemzet el van bár feledve, de romjai közé a mi őseink dicsőségei temetkeztek. Serkentsük a hűnyt szellemeket. Emlékök az élőkre hat.« Medgyes pedig nagy lelkesedéssel fogadja később Dózsa *Zandirhám* ját. Kedvesen lepett meg — írja Dózsa — azon lelkesedés, melylyel *Zandirhám*-ot fogadtad. Tudtam, hogy a te lelked telfogja azt a hangot, mely valóban lelki hang s némileg kijelentésszerű volt.« Cézéolvva a rhabonbán választást illetőleg egy fiatal korabeli »kijelentésszerű visió«-járá.

Ép így ragaszkodik szülőföldéhez, t. i. a Nyárad völgyéhez, mert azt tekintette szülőföldének, a hol nevelkedett s a hol lakott a Medgyes-család ős időktől fogva, nem Kóvár vidékét, melyet nem is ismert s a hol csak épen esetleg született. Ennek szeretete szépen nyilatkozik meg *Tölgyfámhoz szülőföldemen s Szülőföldem* című költeményeiben.

De a szülőföld szeretete s az ősök kegyelete nem maradt e szűk körben, nem vált partikulárizmussá, vagy egyoldalúsággá, hanem erős hazaszeretetté, szilárd nemzeti öntudattá izmosodott. S erre nagyban belolyt neveltetése és a kor viszonyai is. Apja nemcsak kitűnő képzettségű férfi volt, Marosvásárhelyt az ügyvéd-vizsgáló bizottság tagja, ki anyanyelvén kívül igen jól tudott latinul, németül, francziául, olaszul, hanem öntudatos magyar hazafi is. Fiát a marosvásárhelyi ref. kollegiumba adta. 1826. nov. 26-án iratkozott be cellistának, azaz első elemi osztályos tanulóknak, Nánási Antal tanító alatt s 1834. jul. 1-én »subscribált«, azaz végezte

az akkor hat osztályú gymnasiumot s lett philosophus deák. Bevégezvén két évi bölcséleti, két évi jogi és két évi theologiai tanfolyamot, az 1840¹/₁-ik évben köztanító volt a »német classis«-ban, azaz az I. gymnasiális osztályban¹).

A jeles anyaiskola századok óta nemcsak erős mentsvára a magyar nemzeti szellemnek, hanem mindig több kitünő tanárral dicsekedett, kik mély és állandó hatást gyakoroltak az ifjúságra. Így Medgyes tanárai közt volt Bólyai Farkas is, az európai hírű tudós, ki a matematika történetében korszakot alkotó, de ki sokoldalúságával is nagy hatással volt az ifjúságra. A költő szeretettel emlékszik meg róla egy tárczájában s egész életében lelkes híve volt még az u. n. Bólyai-kemenczéknek is, melyeket használt maga s buzgón terjesztett.

A philológiát, régiségtant és történelmet Antal János későbbi püspöktől hallgatta, ki mint igazán klasszikus műveltségi férfi, be tudott hatolni a remekművek szellemébe s megértetni s megkedveltetni tanítványaival Róma nagy íróit. Költői hajlamai is voltak s 1850-ben 83 éves korában marosvásárhelyi pihenése alatt életét versekbe foglalta. Tanítványai szerették. Hiszen a mint életírója mondja: »A jó igyekezetű, szép magaviseletű, szorgalmas és törekvő ifjakat pártolta, segítette, tanácsolta; azoknak atyjok, testvérök, barátjok volt; intette, dorgálta, megfeddette a kötelességmulasztókat.²) S bizonyára utánzásra buzdítólag hatott ki a tanulóokra nemes erényeinek híre: igénytelen, egyszerű sorsú szülői iránt mindvégig tanúsított tisztelete, s buzgó részvétele ama nevezetes emberszereteti intézet szervezésében, melyet barátja, Gecse Dániel dr. alapított, ki összes vagyonát, 32479 v. forintot, nevelésügyi és jótékonycélokra hagyta.

Bár nem volt tanára, de élénk hatással volt rá Ercsei János, ki Udvarhelyről ment Vásárhelyre. Jeles szabadelvű ember a politikában. Mikor Vesselényi Miklós Udvarhelyszéken követjelöltül lépett fel az 1834-iki erdélyi országgyűlésre, Ercsei hathatós részt vett a

¹) A gymn. osztályok akkori nevei: német, gramatica, syntactica, rhetorica, poética és philologica classis.

²) Koncz József. A marosvásárhelyi ev. ref. collegium ismertetése. A marosvásárhelyi ev. ref. collegium 188⁵/₆-ik isk. évi értesítőjében.

választás mozgalmában, zászlót vett kezébe s az ifjúságot is tette lelkesítette. Ezért az országgyűlés feloszlata után Estei Ferdinánd katonai és polgári kormányzó »fiscalis actio«-t indított ellene. Mikor Udvarhelyről távozva, híres búcsú-beszédét tartotta, hosszú kocsisor kísérte jó darabig távozó útjában. Vásárhelyt pedig beköszöntő beszéde egészen elragadta a közönséget. Az ifjúság örömben az intézet ablakait kilágította s az új tanárt zenével és énekkel tisztelte meg. Az 184⁸/₉-iki szabadságharcban beállott ugyan nemzetőrnek, de betegsége miatt tényleg részt nem vehetett benne. Nemcsak kitűnő tanár volt, hanem derék író, kinek *Gondolkodás-tan*-a kiváló munka, nyomtatásban megjelent és kéziratban maradt beszédei jeles alkotások, különösen pedig németországi úti-jegyzetei sok becses megfigyelést s életrevaló gondolatot foglalnak magokban; sőt fiatal deák korából egy csomó magyar és latin verse is maradt fenn.

A jeles tanár testvére, a derék József is szíves indulattal volt a mi költőnk iránt. Ercesei József előbb pap volt, majd mérnök s aztán megyei, végre kamarai es. kir. erdész, Zalathnán. Mint maga írja 1866 márcz. 14-én Zalathnáról keltezett levelében: »Elég volt 47 évig szolgálni felséges fejedelmemet s édes hazámat.« Nyugalmaztatta magát s 1866 áprilisétől fogva tordai házában vonult meg, ott élt 1868-ban bekövetkezett haláláig. Négy levele van meg ez időből. Medgyes kérdezősködésére számot adván az Erdély geológiájára vonatkozó irodalomról, így a maga régibb geológiai térképéről s az Ompoly és Algyógy vízvidékeiről írott föld- és ásványtani értekezéséről, így folytatja: »Azt kérdező: mit dolgozom jelenen? 1829-től óta üres óráimban készült költeményeimet javítgatom, melyek többnyire hellén mértékben készültek a Horácz modorában. Isten, haza, király, tiszta vallás, erkölcs és természet bennök a szellem, még ott is, hol humorba vágok. A mult évben lefordítottam Horácz ódáit is hasonló versekben. Ez volt életemben a legnehezebb feladat. Ugy-e édes öcsém, hogy elmosolyodik, midőn egy 73 éves öreg a múzsákkal társalog? És miért ne?! midőn a lant az, mely velünk sír, velünk örvend. Velem többet sírt, mint örvendett. Ugy határozottam el magamban, hogy kedves öcsémet válasszam bírónak, kitől megvárhatom azt, hogy jót és rosszat minden kedvezmény nélkül kimondjon.« (Zalathna, 1866. jan. 26.) S mikor Medgyes

magára vállalja ezt a bírói tisztet, így ír: »Küldök műveimből egy csomagot, mely is az egésznek (Horác fordításán kívül) mintegy ötödrésze. De oly darabokat választottam ki, melyekből az egésznek technikájára és szellemére következményeket lehessen vonni. Kérem, édes öcsém, a legnagyobb szigorral rostálja meg. Nézeteit, ítéletét mind az egyes darabokra, mind pedig az egészre nézve írja meg. Mentől több tévedést találанд bennök, annál kedvesebb lesz előttem, mert kiigazíthatom. A Sapho mértékeire írt ódáimban a caesura nem minden helyt esik a maga helyére. De hiszen, Kazinczyként, ilyes csekély hibáért az ideát nem áldoztam fel.« S miután nyugalmaztatásáról beszél, így kiált fel: »Nyugalom kellene tordai házamban! Óh de ott nem fogom megtalálni, a nőm és átkozott leánya miatt, a ki 30 évig kesergetett, házam csendét felforgatta, és nem egyszer vitt a halál kapujáig. Nagy keresztet viseltem. 13 évig itt Zalathnán nőm nélkül volt ugyan csendességem, de ezalatt Tordán mindenem pusztult. Megpróbáltak ugyan itt is háborgatni, de nem sikerült. Ugy, úgy: Tordán nem fog lenni csendem és siettetni fogja haláloamat. Pedig még a lelkem ép és ifjú és pedig még sok tenni valóm lenne az életben, szabadúlva a hivatal nyúgaitól.« S aztán: »A Virág Benedek magyar Horácza nekem is megvan. Ő nyelvszegény, az úgynevezett költői mézet és virágot, a mi Horácban van, nem tudta megadni, művét értelmezésekkel nem követte. Már pedig Horácot megérteni nem lehet római s görög mythologia és történelem nélkül. A Czuczor fordítását nem ismerem, de ha ez a derék férfi is elmúlatta a szükséges értelmezést, czélt tévesztett.« Lennebb Horáczról: »Le van fordítva, négy obscoen ódáját kivéve. Most a jegyzeteken dolgozom.« (Zalathna, 1866: márcz. 14.) Könyveit és ásványgyűjteményét a maros-vásárhelyi collegiumnak hagyta, tán ott lesznek kézíratai is.

A philosophia tanára Péterfi Károly volt, az első egyike, ki a bölcséleti tudományokat magyar nyelven művelte. Jeles bölcsészettörténetéből nyomtatásban csak az első rész jelent meg,¹⁾ de kéziratban még két nagy kötetre való van készen. 1841-ben megjelent

¹⁾ Filozofusok és filozofia historiája. I. rész; régi filozofusok és filozofia historiája; kezdődik Kr. sz. e. mintegy 1250 esztendővel Orpheuson, végződik Kr. sz. u. 500 eszt. Simpliciuson. Ma:os-Vásárhelyt, 1833.

Alapfilozófiá-ja. Kéziratban ismeretes volt *Logika*, *Metaphysika*, *Aesthetika*, *Természettörvénye* (jus naturae), *Erkölestudomány*, *Vallástudomány*, *Népszerű filozofia*, *Tapasztalási embertan*, *Psychologia empirica*, *Introductio universalis in philosophiam*. Egyébként is buzgó író volt s közkedveltségű, kiváló egyházi szónok, kitűnő hazafi s példás jellemű ember.

Borosnyai Lukács János nemcsak német nyelvet tanított, hanem egy, az iskolába ujjon bevezetett tantárgyat, a természetrajzot is.

Hét kis füzetkében, kérdések és feleletek alakjában, versbe szedte a természetrajzot, s ugyanily módon kezdett hozzá Vásárhely leírásához, melyből azonban csak két füzetke jelent meg.

Jogtanára a nagyhirű s kitűnő tudós Dósa Elek dr. «Előadásai nagyszerűek voltak. Tantárgyát tüzzel, lelkesedéssel, szónoki hangon adta elő, hogy a lelkesültség tüze súgárzott hallgatói arcán is. Mint egykor Kövy és Kelemen hallgatására Magyarországon, Erdély megyéiből is osztály-, nyelv- és valláskülönbség nélkül csoportosan tódult a tudni vágyó ifjúság Dósa Elek előadásaira, kiket nyilvános és magánórákon is a szükséghez képest egyforma könnyűséggel tanított magyar, német vagy latin nyelven. Egymagának kellett előadni az összes jogtudományokat: a munka tömérdek, a jutalom pedig említésre alig érdemes csekélység, csak a híven és páratlan pontossággal teljesített kötelesség megnyugtató önérzete s az országos tisztelet nyújtott kárpótlás! fáradozásaiért.¹⁾» *Erdélyhoni jogtudomány*-a s egyházjogtana hirdeti nagy tudományát, egész élete hazafiságát. Vesselényi Miklósnak maroszséki agitatóiában ő volt egyik fő támogatója. Az ő tanácsára vettek Makfalván Vesselényi számára házat, hogy mint székbeli birtokos részt vehessen a marchális gyűlésen. S midőn a nagy báró a házat iskolává változtatva, visszaadta a helységnek, Dósa lett annak egyik gondnoka. 1848. elején őt bizta meg az erdélyi kormányzó, hogy «szerkesszen mentől rövidebb idő alatt egy oly munkát, mely az erdélyi érvényes, irott és szokásos törvényekben gyökerező jogviszonyokat s azok értelmezését ismertesse és hogy a kész művet azonnal küldje fel a ma-

¹⁾ Koncz József. A maros-vásárhelyi ev. ref. collegium ismertetése. A maros-vásárhelyi ev. ref. collegium 188^{9/7}-ik évi értesítőjében.

²⁾ Ugyanott.

gyar igazságügyi miniszterhez.¹⁾ A függetlenségi nyilatkozat után a Királyföld kormánybiztosa lett, miért a leveretés szomorú idejében négy évi várfogságra ítélték, honnan azonban kegyelem útján félév múlva szabadon bocsátották. Élénk részt vett, betegeskedve is, a kiegyezés előtti munkálatokban s aztán a képviselőházban, melynek egyik alelnöke volt.

A theológiát Bodola Sámuel, a későbbi püspök, tanította. E nagy pap jeles képzettségű, kitűnő tanár volt, ki később a legváltóságosabb időben erős kezekkel vezette az egyház kormányát, ki — a mint maga is mondja egy 1856. febr. 2-án Kolozsvárról Medgyeshez intézett levelében, a költővel tart: *Si fractus illabatur orbis. . .* Alább meg azt írja: «Szeretek én minden embert, de leginkább az igazságot. Amicus Plato, amicus Socrates, sed magis amica veritas.»

Ezek voltak Medgyes tanárai. Mindannyian tudósok és írók, hazafiak és jellemes férfiak. Különben is e kor a nemzeti és alkotmányos újraébredésnek lélekiemelő korszaka volt. Vesselényi Miklós maga köré gyűjtve a főnemesség és középnemesség hazafias, munkabíró tagjait, megkezdődött a nagy küzdelem. Barátjaival és elvtársaival megyéről-megyére járt, szónokolva, izgatva fáradatlanul. S Medgyes Lajos ifjúsága e nagy mozgalmak sodrába esett. Már mint gyermek, látta a nagy férfiakat, érteni tanulta törekvéseiket, hogy majd maga is cselekvő részt vegyen a tusákban.

Nem csoda, hogy a nemzeti nyelv, történet és irodalom korán kedves tanulmánya lett, s verselni is kezdett. Saját vallomása szerint tizennégy éves korában írta az első verset. *Költészetem története* című poémájában mondja:

Tizennégy éves voltam,
— Azt jól tudom, —
Hogy ajkamon
Hevülve a tavasz bübájítúl,
Az első dal kelt öntudatlanul.

Egy kis kézirati füzetben 38 ifjúkori, kiadatlan költeménye maradt fenn. Ebben a legrégebbek 1837-ből valók.

¹⁾ U. o.

A poéta tanulót hamar megismerte az iskola, a város és környék s költeményei nemsokára útát találtak az újságokba is. A tekintélyes Antal Imre, 1848/49-iki országos képviselő, már 1837. szeptemberében meleg hangú levelet intéz a fiatal deákhoz. Szintén diák volt még, mikor az «academicum examen»-en egyik leendő cenzora, Nagy Ferencz kolozsvári tanár, bizományokkal halmozza el. Ugy beszél vele, mint társával. Közli, hogy Kolozsvárt mértékletességi egyesületet alakítanak, vidéki fiókokkal. Ki volna Medgyes távoztával Vásárhelyt, ki őt helyettesíthetné? Mikor meg Medgyes elküldi hozzá még kiadatlan költeményét: *Gróf Teleki Józsefhez*, igen jellemző az Erdélyszerte ismert, szeretett tanár nemes felfogású válasza. «E pillanatban veszem ön levelét. Sietek válaszolni. Gyönyörűséggel olvasám, s át meg át olvasám kedves ódáját. Hogy kinyomassék, igen érdemesnek tartom. De egy feltétel mellett, t. i. bizonyos változtatást kell önnek az óda némely sorain tenni, mi a rythmus s a szellem lényegén úgy se tesz semmi változást. S ezt tenni kell azon okból, mert hitem az, hogy különben ügy- s személyellenek azt mondhatnák, hogy a költemény nem a jobb iránti meggyőződésnek, hanem inkább mellékes czéloknak sugallatából vette eredetét. És ezt hinni nem szabad senkinek, mert egy ilyen hiedelem a lelkesedés legdrágább aranyporait fúná el a költemény rezgő szálainak. Óhajtásom ez: hagyná ki ön Bánffy Jozéfa nevét a költemény soraiból s a név helyett tegyen honleányt, bárminő epithetonokkal s aztán jegyzésben oda tehetnők, hogy a költő hihetőleg Bánffy Józefát érti, ki ez s ez volt. Az óda czimzetében gróf Teleki József helyett állhatna *Erdély új kormányzója*. Úgy is a contextusból később kijő, hogy az Teleki s különben is minden tudja. Végre óhajtóm, hogy ön neve maradjon ki. A mű oly érdekes, hogy a tudásvágyat rendkívül föl fogja ébreszteni. Alkalmi versezet lévén — ismét az ügy- s személyelleneknél — a költeménynek, ha az író nevét rögtön tudatja, a mellékes czélok gyanúját alig kerüli el.» Ime, hogy félti a tanár, nehogy a fiatal költő a hízelgés gyanújába keveredjék.

Az ifjú Mártonfi Ignác, ki maga is írogatott, 1842. márcz. 23-án Csapóról keltezett levelében azt mondja, hogy még a bálban is, ha nem tánczol, *Teleki József*-et olvassa. Junius 20-án pedig: «Elovasám a *Maros*hoz és *Megelégedés* című verseidet. Egy

barátnőm igen szenvedélyesen szereti modorodat, sőt némely vers-
ócsárlók ellen melletted igen hevesen kikelt.»

Még diák volt akkor is, midőn *Fibán* című költői elbeszélé-
sével a Kisfaludy-társaság pályázatán, mint Toldy, akkor még Sche-
del, írja a költőnek 1841. febr. 11-én: «29 pályatársa közt dicsé-
retes kitüntetésre méltónak tartatván, a febr. 6-án tartott közülés-
ben felolvastatott.» Bártfay László olvasta fel nagy hatással. Ekkor
már úgyszólván meg volt alapítva hírneve. Szintén diák korában
ismerkedett meg Gyujtó Sándorral, a képzett, tehetséges s szép
költői talentumú, de szerencsétlen sorsú férfival. Köztök meleg ro-
konszenv fejlődött ki s érintkezésük és levelezésük előnyére vált
Medgyes költői fejlődésének.

Itthon theologiai tanulmányát bevégezvén, Antal János erdélyi
püspök 1843. jan. 25-én kelt hivatalos ajánló levelével Marburgba
szándékozott menni. De csak Bécsig juthatott. Tovább nem kapott
engedélyt. Május 1-én indul el Kolozsvárról váczai szekéren. 9-én ér
Pestre, a hol meglátogatja Garayt, Vajda Pétert, Bajzát, Vörös-
martyt s találkozik Egressy Bénivel. Hajón megy Bécsbe. Együtt
útazik a Ferencz-gőzösön Beöthy Ödönnel, Eötvössel s Kossuthal,
kivel hosszasabban beszélgetett, a mire mindig büszkén és boldogan
emlékezett vissza. 14-én érkezett Bécsbe. Itt maradt hát s igyeke-
zett felhasználni ismeretei öregbitésére, izlése fejlesztésére a csá-
szárváros kínálkozó alkalmait. Társa volt Gönczi Lajos, ki neki is,
Sükey Károlynak is jó barátja, s kiről ez utóbbi igen melegen em-
lékezik meg egy Pesten, 1845. febr. 18-án kelt levelében. »Leveledet
a Göncziével együtt a baráti kebel legédesb érzései között vettem,
s ha irántam mindketten azok vagytok, kik eddig is voltatok, mit
nem kétlek, úgy boldog vagyok. Nálam ha egyébre nem, rokon-
szívre, lélekre mindig találtok. Hála az égnek, hogy Gönczi is bol-
dog; majd írok egy levelet hozzá, ha közeledik a deési synodus.
És ha addig is találkoznál velem, mondj mindent neki, mit barát ba-
rátnak mondhat.« S lejjebb: »Gönczi írja, hogy álmában sokszor
lát. De én is ám titeket, szinte minden éjjel, édes anyámmal és
testvéreimmel együtt. Azonban mindig szomorú körülmények közt
s mindig úgy tetszik, mintha nekem csak titokban volna szabad a
kedves enyémelek között lenni, mint valami száműzöttnek.«